

УДК 336.02

НАПРЯМИ ПОЛІПШЕННЯ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВ В РИНКОВИХ УМОВАХ

Коваленко О.Ю.

*Чорноморський державний університет імені Петра Могили, Миколаїв, Україна
E-Mail: Shamaty@mail.ru*

Стаття присвячена розгляду проблем підприємств України, пов'язаних з нестачею оборотних коштів, дебіторською та кредиторською заборгованістю, незадовільною структурою капіталу. Обґрунтовується важливість горизонтальної та вертикальної інтеграції підприємств. Досліджуються особливості сучасних методів управління дебіторською заборгованістю, таких як факторинг, овердрафт, облік векселів. Пропонуються рекомендації щодо поліпшення фінансового стану підприємств в умовах розвитку ринкових відносин.

Ключові слова: підприємство, фінансовий стан, дебіторська заборгованість, кредиторська заборгованість, горизонтальна інтеграція, вертикальна інтеграція.

ВСТУП

Однією із самих актуальних проблем підприємств України сьогодні є нестача оборотних коштів та незадовільна структура капіталу. Це означає, що зміцнення їх фінансового стану є одним з найважливіших завдань, від вирішення якого залежить ефективність функціонування підприємства у цілому. Своєчасна розробка та впровадження системи заходів, спрямованих на поліпшення фінансового стану дозволить підприємствам посилити платоспроможність, прибутковість, фінансовий та майновий потенціал.

Питанням покращення фінансового стану підприємств України присвятили свої праці вітчизняні вчені: Л.М. Гавриловська, Ф.І. Євдокімов, Н.В. Розумна, Н.В. Осадчук, О.А. Островська, Л.І. Федулова і ін.

Мета дослідження. Подальший розвиток ринкових відносин в Україні, який характеризується підвищенням конкурентоспроможності продукції, впровадженням досягнень науково-технічного прогресу, ефективністю господарювання і управління виробництвом вимагає розробки таких заходів стосовно покращення фінансового стану підприємств, що дозволяють досягти бажаного результату при мінімальному залученні додаткових коштів, ефективному використанні та розміщенні наявних ресурсів. Тому метою статті є розробка практичних рекомендацій щодо напрямів покращення фінансового стану сучасних підприємств України.

1. Головні передумови стійкого фінансового стану підприємств

Відомі дослідження говорять, що фінансовий стан – це складна, інтегрована за багатьма показниками характеристика діяльності підприємства в певному періоді, що відображає ступінь забезпеченості підприємства фінансовими ресурсами, раціональності їх розміщення, забезпеченості власними оборотними коштами для своєчасного проведення грошових розрахунків за своїми зобов'язаннями та здійснення ефективної господарської діяльності в майбутньому [8].

Головною передумовою стійкого фінансового стану підприємства є ритмічний випуск і реалізація високоякісної продукції. Зазвичай, чим вищі показники обсягу виробництва і реалізації продукції, робіт, послуг і нижча їх собівартість, тим вища прибутковість підприємства, що позитивно впливає на його фінансовий стан. Зниження собівартості продукції дозволяє підприємствам бути конкурентоспроможними на ринку збуту. Тому підприємства, які мають всі можливості до ефективного розвитку своєї діяльності активно збільшують ці показники. Проте стрімке розширення обсягів виробництва продукції часто призводить до того, що грошові кошти на розрахунковому рахунку потребують свого поповнення.

Автор відомого дослідження [7, с. 1] обґрунтовано доводить, що головною особливістю оборотних коштів є "...їх циклічна природа, що виявляється в тім, що в процесі операційної діяльності відбувається постійна зміна форм оборотного капіталу і перехід його з одного елемента оборотних коштів в інший. При цьому важливим об'єктом управління в усіх галузях економіки нашої країни взагалі стають високоліквідні оборотні кошти, а саме: грошові кошти та короткострокові фінансові активи". Автор справедливо зазначає, що призначення високоліквідних оборотних коштів в основному полягає в платіжному обслуговуванні кругообігу товарно-матеріальних цінностей виробництва і в цій якості вони являють собою фінансовий важіль управління його поточною господарською діяльністю [7, с. 2].

Недостатня кількість високоліквідних коштів призводить до того, що підприємства не можуть розраховуватися з контрагентами, тобто втрачають платоспроможність, що в свою чергу знижує їх конкурентоспроможність. Це означає, що лише збільшення коефіцієнту абсолютної ліквідності дозволить підприємствам оформляти довгострокові позики в банку для фінансування поточної діяльності. Збільшення грошових коштів можна забезпечити за рахунок реалізації зайвих виробничих і невиробничих фондів, здачі їх в оренду, виробництва і розробки нових видів продукції, продажу деяких застарілих основних фондів.

Покращенню фінансового стану підприємств сприятиме зменшення питомої ваги постійних витрат у собівартості продукції. Треба сказати, що скорочення витрат – дієвий інструмент стабілізації фінансового стану підприємства, оскільки сприяє підвищенню рентабельності продажів і надходженню коштів. У рамках цього потрібно використовувати нормування всіх статей витрат, контроль виконання встановлених нормативів та контроль всіх видів альтернативних витрат (таких як використання Інтернету, телефонного зв'язку, оргтехніки в особистих цілях і інші витрати, яких можна уникнути).

Зменшення питомої ваги постійних витрат у собівартості продукції може бути забезпечено за рахунок раціонального використання матеріальних і трудових ресурсів, впровадження нової техніки і технологій. Оновлення діючого та встановлення нового технологічного обладнання дозволить значно розширити асортимент продукції. Наприклад, ВАТ "Макаронна фабрика" – найпотужніше підприємство макаронної галузі України, що функціонує у місті Києві, успішно запроваджує найновітніші у світі технології [9]. Завдяки впровадженню новітніх технологій та менеджменту якості такі підприємства хлібопекарної промисловості,

як дочірнє підприємство АТ “Київхліб” Хлібокомбінат № 4 та Хлібокомбінат № 11 (на сьогодні найкращі підприємства галузі) успішно експортують продукцію до США, Канади та Німеччини. Усі хлібопекарські підприємства вищевказаного акціонерного товариства – це сучасні висококомеханізовані заводи, де постійно триває реконструкція, монтується нове устаткування, нарощуються потужності, підвищується технічний рівень, вживаються заходи щодо поліпшення якості продукції та розширення асортименту. Впроваджується техніка нового покоління – персональні комп’ютери, розробляються та впроваджуються передові технології електронної обробки інформації, що дозволяє оперативно отримувати достовірну інформацію про роботу будь-якого підприємства зокрема і всіх підприємств у цілому [9].

2. Економічна інтеграція сучасних підприємств як напрям поліпшення їх фінансового стану

На сучасному етапі розвитку ринкових відносин важливого значення набуває зближення і поглиблення взаємодії підприємств в інтересах повнішого задоволення їх потреб у відповідних товарах та послугах, що має назву економічної інтеграції [6, с. 10]. Економічна інтеграція поділяється на вертикальну і горизонтальну. Горизонтальна інтеграція є поєднанням в одній фірмі виробництва різномірної продукції на єдиній сировинній чи технологічній основі та передбачає пошук можливостей здійснення закупівель разом із іншим покупцем. Звичайно, що збільшення обсягів закупівлі дозволяє отримувати знижки. Вертикальна інтеграція є поєднанням в одній фірмі різних галузей виробництва та сприяє об’єднанню з ключовими постачальниками сировини й матеріалів. У свою чергу вона передбачає проведення моніторингу цін на сировину, виходу на ринок нових потенційних постачальників як альтернативу більш дорогим матеріалам [4, с. 101].

Згідно з відомими дослідженнями [3-6, 10, 12, 13], цілями інтеграції є зниження витрат, поліпшення можливості впровадження технологічних інновацій, зменшення невизначеності у постачанні і збуті, обмеження конкуренції. Сутність горизонтальної інтеграції полягає в об’єднанні підприємств шляхом злиття або придбання (викупу), завдяки чому створюється нове більш велике підприємство. Такі підприємства: мають кращі можливості отримання кредитів; володіють більшою часткою ринку; характеризуються більш високою прибутковістю і меншою собівартістю продукції, меншими затратами на маркетинг; мають кращу позицію при здійсненні торгів, конкурсів або переговорів з постачальниками і покупцями; отримують можливість збільшення кількості пропонуванних продуктів в межах того ж ринку; отримують можливість збільшувати оборот капіталу (що дозволяє поновити і оновити основні фонди, отримати патенти тощо).

На нашу думку, горизонтальна інтеграція є досить привабливою для тих підприємств України, які мають недостатній рівень забезпеченості власними оборотними коштами та від’ємне значення маневреності власного капіталу. У таких підприємств для фінансування поточної діяльності недостатньо коштів, що перебувають у мобільній формі і вони можуть покривати свої борги лише за рахунок активів швидкої реалізації. А як відомо, кредитори, що зацікавлені в

повноті та своєчасності погашення одержаних підприємством позик, мінімізації своїх ризиків, диференціації відсоткових ставок звертають увагу на питання кредитоспроможності підприємства. Тому можна стверджувати, що завдяки кооперації з вітчизняними або зарубіжними фірмами отримується можливість подолати свої проблеми та ефективно розвиватися.

Перевагами вертикальної інтеграції може бути зниження витрат і, таким чином, покращення конкурентного становища, можливість контролю затрат і якості, забезпечення своєчасності постачання сировини, можливість часткової диверсифікації сфери діяльності.

У цьому напрямку ми поділяємо думку автора, який стверджує, що серед зовнішніх факторів найвпливовішим на діяльність підприємств є податкова політика держави, тому що саме від неї буде залежати яка частина власних високоліквідних оборотних коштів господарчого суб'єкта буде вилучатися на сплату податків, а яка буде залишатись у його розпорядженні для фінансового обслуговування власної діяльності. Другим важливим фактором, який впливає на реальну вартість, а отже і на необхідну загальну кількість всіх високоліквідних оборотних коштів для діяльності виробництва, є темпи інфляції (дефляції) грошей [7, с. 3]. Фінансово-економічна криза 2008 року в Україні, а саме проблеми інфляції, неможливості забезпечення належного рівня банківського кредитування негативно вплинули на розвиток підприємств. Не всі підприємства були спроможні самостійно відтворювати та підтримувати необхідний для їх господарської діяльності рівень високоліквідних оборотних коштів. За таких умов лише економічна інтеграція підприємств забезпечує стабільний розвиток певної галузі національного господарства.

3. Розробка заходів щодо прискорення оборотності оборотних коштів підприємств

Фінансовий стан підприємства визначається раціональним розміщенням основних і оборотних засобів (власних і позикових). Проте досвід підприємств України вказує на те, що доволі часто значна частина майна характеризується тривалим терміном використання і відповідно тривалим періодом окупності. При цьому сума поточних зобов'язань перевищує величину поточних активів. Крім того, у складі дебіторської заборгованості є сумнівна заборгованість, а зростання позикового капіталу відбувається за рахунок короткострокових кредитів банку. Залучення позикових коштів у такому випадку вже не є доцільним. Це означає, що прискорення оборотності оборотних коштів є одним з важливих завдань підприємств.

Вирішення цього завдання потребує забезпечення економії матеріальних ресурсів – збільшення виходу кінцевої продукції з незмінної кількості сировини і матеріалів, яке залежить від технічного оснащення виробництва, рівня майстерності працівників та організації матеріально-технічного забезпечення, кількості норм витрат і запасів матеріальних ресурсів. Пошук резервів економії матеріальних ресурсів передбачає розробку виробничо-технічних й організаційно-економічних заходів.

До виробничо-технічних відносяться заходи, пов'язані з якісною підготовкою сировини до виробничого споживання, удосконалюванням конструкції машин, устаткування і виробів, застосуванням більш економічних видів сировини, палива, упровадженням нової техніки і прогресивної технології, що забезпечують максимально можливе зменшення технологічних відходів і втрат матеріальних ресурсів у процесі виробництва виробів з максимально можливим використанням вторинних матеріальних ресурсів. До основних організаційно-економічних напрямків економії матеріальних ресурсів відносяться: підвищення наукового рівня нормування і планування матеріалоємності промислової продукції; розробка і впровадження технічно обґрунтованих норм і нормативів витрат матеріальних ресурсів; використання якісних видів сировини і матеріалів.

4. Вирішення проблем управління дебіторською заборгованістю підприємств України

Актуальним питанням для підприємств України залишається проблема управління дебіторською заборгованістю. Сьогодні існують різні методи управління дебіторською заборгованістю, такі як надання знижок за дострокової оплати, факторинг, овердрафт, облік векселів, розширення кола споживачів, здійснення контролю за станом рахунків з покупцями.

Факторинг (від англ. Factoring – посередник) – фінансова комісійна операція, при якій клієнт передає дебіторську заборгованість факторинговій компанії з метою миттєвого отримання більшої частини платежу, гарантії повного погашення заборгованості, зниження витрат стосовно ведення рахунків. Як правило клієнт є постачальником, який віддає факторинговій компанії право на отримання платежу за товари або послуги. Факторингова компанія відразу виплачує клієнту від 70% до 90% потрібних йому грошей у виді кредиту, а залишок (за вирахуванням оплати за факторингові послуги) перераховують після стягнення всього боргу. За офіційними даними [11] мінімальна ставка за надання послуги факторингу на 24 грудня 2010 року складала 12,25% річних. Сьогодні в Україні факторингове фінансування готові надавати п'ять банків: Укресімбанк, Райффайзен Банк Аваль, Укрсоцбанк, ОТП Банк, Сведбанк.

Овердрафт є особливою формою короткострокового кредиту, що надається надійному клієнту понад його залишок на поточному рахунку в цьому банку в межах заздалегідь обумовленої суми шляхом дебетування його рахунку. При цьому утворюється дебетове сальдо. Здійснюючи овердрафтне кредитування, банк проводить платежі за клієнта на суму, що перевищує залишок коштів на його поточному рахунку. Таким чином, клієнту фактично надається кредит в межах певного ліміту. Фактично овердрафт є короткостроковим й у більшості випадків незабезпеченим кредитом. Зважаючи на наявні ризики, вартість овердрафта зазвичай є вищою за вартість звичайного кредиту [2]. Кредитування за овердрафтом може бути корисне лише у міру виникнення нагальної потреби в обігових коштах підприємства.

Сучасна практика фінансового кредитування має дві форми – банківську та комерційну. Можливість максимально прискорити оборот матеріальних та фінансових ресурсів надає комерційний кредит, оскільки швидкість обороту

ресурсів є основним фактором у забезпеченні росту прибутку при ринкових відносинах. Особливим фінансовим інструментом комерційного кредиту виступає вексель, який є не лише знаряддям кредиту, але і засобом платежу, виконуючи фактично роль грошей. Вексель дає змогу підприємству здійснювати необхідні виробничі витрати без отримання за свою продукцію “живих” грошей [1, с. 2].

Перевагами використання векселів при розрахунках з дебіторами є той факт, що вексель засвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця (дебітора) сплатити йому після настання строку визначену суму грошей. При розрахунках з кредиторами вексель як універсальний кредитний та платіжний документ надає право підприємству здійснювати розрахунки на умовах післяплати.

Важливим напрямом покращення фінансового стану підприємства є прогнозування. Оперування різночасними даними та інформацією про можливі зміни фінансового стану дають змогу керівництву активно впливати на формування показників господарської і фінансової діяльності. Прогнози на майбутнє важливі також для акціонерів, що вклали кошти у власний капітал підприємства, держателів облігацій, які випускає підприємство.

ВИСНОВКИ

Для підприємств України особливо важливою є горизонтальна інтеграція, яка передбачає поєднання на одному підприємстві виробництва різнорідної продукції на єдиній сировинній чи технологічній основі та пошук можливостей здійснення закупівель разом із іншим покупцем, що дозволить отримувати знижки.

Перевагами вертикальної інтеграції може бути об'єднання підприємства з ключовими постачальниками сировини й матеріалів, що забезпечить зміцнення його конкурентного становища, зниження витрат, можливість контролю затрат і якості, своєчасність постачання сировини, можливість часткової диверсифікації сфери діяльності. Зменшенню питомої ваги постійних витрат у собівартості продукції сприятиме раціональне використання матеріальних і трудових ресурсів, впровадження нової техніки і технологій.

Управління дебіторською заборгованістю сучасних підприємств потребує використання таких сучасних форм довгострокового погашення дебіторської заборгованості, як факторинг та облік векселів. Кредитування за овердрафтом може бути корисне лише у міру виникнення нагальної потреби в обігових коштах.

Важливим напрямом поліпшення фінансового стану підприємства є прогнозування, оскільки оперування різночасними даними та інформацією про можливі зміни фінансового стану дають змогу керівництву активно впливати на формування показників господарської і фінансової діяльності.

Вирішення поставлених у статті завдань дозволило автору сформулювати напрями подальших досліджень, основними завданнями яких є вдосконалення існуючої методології оцінки та прогнозування фінансового стану підприємств в умовах розвитку ринкових відносин.

Список літератури

1. Гавриловська Л.М. Облік та аудит вексельних операцій в системі розрахунків на підприємствах (на матеріалах підприємств паливно-енергетичної галузі України) [Текст] : Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.06.04 / Л.М. Гавриловська; Київ. нац. екон. ун-т. – К., 2001. – 15 с.
2. Бутенко О.І. Деякі особливості овердрафтного кредитування / О.І. Бутенко // Українська наука в мережі Інтернет [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://intkonf.org/ken-butenko-oi-deuyaki-osoblivosti-overdraftnogo-kredituvannya/>
3. Євдокімов Ф.І. До проблеми оцінки ефективності інтеграції промислових підприємств / Ф.І. Євдокімов, Н.В. Розумна // Економіка промисловості. – 2007. – № 1 (36). – С. 139–145.
4. Кузьменко В.П. Вертикальна інтеграція як фактор економічного зростання країн пострадянського простору / В.П. Кузьменко // Стратегічна панорама. – 2002. – № 4, – С. 101-112.
5. Лановик Б.Д. Економічна історія: Курс лекцій. – 6-те вид., стер. / Б.Д. Лановик, М.В. Лазарович. – К.: Вікар, 2006. – 405 с. – (Вища освіта ХХІ століття).
6. Лук'яненко Д.Г. Економічна інтеграція і глобальні проблеми сучасності: Навч. посіб. / Д.Г. Лук'яненко. – К.: КНЕУ, 2005. – 204 с.
7. Осадчук Н.В. Удосконалення управління високоліквідними оборотними коштами підприємств хлібопекарської промисловості: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.07.01 / Н.В. Осадчук; НАН України. Ін-т пробл. ринку та екон.-екол. дослідж. – Одеса, 2005. – 20 с.
8. Островська О.А. Оцінка фінансового стану підприємств та шляхи її удосконалення (на прикладі підприємств будівельних матеріалів) Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.04.01 / О.А. Островська; Київ. нац. екон. ун-т. – К., 2004. – 20 с.
9. Офіційний сайт київських хлібопекарських підприємств [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kyivkhlhb.ua/ua/factories/12/>
10. Семюелсон П. А. Мікроекономіка / П.А. Семюелсон, В.Д. Нордгауз; пер. з англ. – К.: Основи, 1998. – 676 с.
11. Факторинг в Україні: поняття, ставки, тарифи и условия банковского факторинга в коммерческих банках для предприятий [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.prostobiz.ua/finansy/factoring>
12. Федулова Л.І. Інституційні особливості сучасної корпорації / Л.І. Федулова // Наукові праці ДонНТУ. Серія: економічна. – 2006. – Вип. 103-2. – С. 130-136.
13. Федулова Л.І. Інтеграційні процеси корпоративних структур: можливості для інноваційного розвитку економіки / Л.І. Федулова // Економіка та прогнозування. – 2007. – № 3. – С. 19-28.

Коваленко О.Ю. Направления улучшения финансового состояния предприятий в рыночных условиях / Коваленко О.Ю. // Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского. Серия: Экономика и управление. – 2011 – Т. 24(63). № 2 - С. 70-76.

Статья посвящена рассмотрению проблем предприятий Украины, связанных с нехваткой оборотных средств, дебиторской и кредиторской задолженностью, неудовлетворительной структурой капитала. Обосновывается важность горизонтальной и вертикальной интеграции предприятий. Исследуются особенности современных методов управления дебиторской задолженностью, таких как факторинг, овердрафт, учет векселей. Предлагаются рекомендации относительно улучшения финансового состояния предприятий в условиях развития рыночных отношений.

Ключевые слова: предприятие, финансовое состояние, дебиторская задолженность, кредиторская задолженность, горизонтальная интеграция, вертикальная интеграция.

Kovalenko O.U. Send the improvement of the financial state of enterprises in the conditions of development of market relations/ Kovalenko O.U. // Scientific Notes of Taurida National V.I. Vernadsky University. – Series: Economy and Management. – 2011. - Vol. 24 (63), № 2. – P. 70-76.

The article is devoted to consideration of problems of the enterprises of Ukraine, related to the shortage of circulating assets, account and creditor receivable, by an unsatisfactory capital structure. The importance of horizontal and vertical integration is offered. The features of modern methods of management account receivable are explored, such how factoring, overdraught, consideration of bills of exchange.

Recommendations in relation to the improvement of the financial state of enterprises in the conditions of development of market relations are offered.

Keywords: enterprises, financial state, debtor debt, creditor debt, horizontal integration, vertical integration.

Стаття поступила в редакцію 30. 08. 2011 з.